

Toimittanut Emilia Karjula

KIRJOITTAMISEN TAIDE JA TAITO

ATENA

© Tekijät

Kannen suunnittelu: Ville Lähtenmäki

Kannen kuvat: Shutterstock

Taitto: Laura Niemi-Pynttari & Ville Lähtenmäki

Atena Kustannus

www.atena.fi

Isbn 978-951-1-44872-3

Sisällys

I AVAUKSIA

- Emilia Karjula*: Johdanto 9 ¶
Liisa Steinby: Luovaa kirjoittamista yliopistossa 17

II KARTTOJA

- Jenni Linturi*: Aineisto kirjoittajan apuna 31 ¶
Iida Rauma: Romanin rakenteesta 49 ¶ *Iida Rauma ja Timo Harju*: Kohtaa minut! Todellisten henkilöiden luominen proosan kertojaratkaisuilla ja runon puhujaratkaisuilla 73 ¶
Päivi Kosonen: Luova omaelämäkerrallinen kirjoittaminen 97

III KIRJOITTAJAT MAAILMOISSAAN

- Lena Gottelier*: Matkalla kohti lukijaa 125 ¶ *Kalle Vainio*: Palaudu vertaispalautteesta 143 ¶ *Emilia Karjula*: Muusat kirjoittajan tukena 153 ¶ *Katja Keisala*: Miten kirjoittaa heistä, jotka eivät ole meitä? 177

IV KIRJAILIJAT TYÖSSÄÄN

- Taina Kuuskorpi*: Yhdessä luovuksissa 201 ¶ *Kari Levola*: Kohti kirjallista kenttää 235 ¶ *Niina Repo*: Kirjailijan elämää 249

- Asiasanahakemisto 269 ¶ Henkilöhakemisto 271

I

AVAUKSIA

Johdanto

Kirjoittamista opetetaan ja opiskellaan yhä enemmän. Esimerkiksi terapiakirjoittamisen, omaelämäkerrallisen kirjoittamisen ja eri genreihin pohjautuvan kirjoittamisen kurssveja järjestetään eri oppilaitoksissa korkeakouluista kansanopistoihin. Sanataide on vakiinnuttanut paikkansa osana taiteen perusopetusta, ja soveltavan sanataiteen mahdollisuuksia kehitetään esimerkiksi kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteyksiä tutkivissa hankkeissa. Samaan aikaan käsitykset kirjailijoista itseoppineina neroina tai luovaa energiaa kanavoivina medioina ovat vanhentuneet.

Toisin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa, kirjoittamista ei Suomessa vielä laajalti opeteta korkeakouluissa kuva- ja näyttämötaiteiden tai musiikin tavoin. Turun yliopisto on tällä hetkellä ainoa suomalainen korkeakoulu, jossa luova kirjoittaminen on mahdollista suorittaa perus- ja aineopintojen mittaisena sivuaineena, johon opiskelijat valitaan pääsykokein. Luovaa kirjoittamista opiskellaan ja tutkitaan myös muissa korkeakouluissa. Taideyliopistossa on hiljattain käynnistynyt taidekirjoittamisen koulutushanke, ja Jyväskylän yliopistossa on mahdollista suorittaa kirjoittamisen maisteri- ja tohtoriopinnot, joihin voi sisällyttää avoimessa yliopistossa opiskeltavat luovan kirjoittamisen perus- ja aineopinnot. Jyväskylän yliopiston kirjoittamisen tutkijoiden julkaisut lienevätkin tämän kirjan lähimpiä sukulaisia. Esimerkiksi *Luova laji*¹-teoksessa käsitellyt kysymykset kirjoittajaidentiteetistä ja kirjoittajan motivaatiosta koskettavat läheisesti myös tässä kirjassa pohdittuja teemoja. *Kirjoittamisen taide ja taito* painottaa kuitenkin nimensä mukaisesti vielä vahvemmin kirjoittamisen

käytännön työtä kirjoittamisen tutkimuksen sijaan.

Luovan kirjoittamisen opinnot yhdistävät kirjoittamisen teoriaa ja käytäntöä. Opintoihin kuuluu huomattava määrä kirjoittamista: opiskelijat kirjoittavat proosaa, draamaa, lyriikkaa ja tietotekstejä sekä nopeina tuntiharjoituksina että laajempina kokonaisuuksina. Samalla he perehtyvät kirjoittamisen lajien historiaan, erityispiirteisiin ja keskeisiin käsitteisiin. Turun yliopistossa opintoihin kuuluu myös kirjoittamisen erityisaloihin keskittyviä kursseja, kuten luovaa omaelämäkerrallista kirjoittamista, jota Päivi Kosonen käsittelee tämän kirjan artikkelissaan.

Kirjoittamisen taide ja taito on Turun yliopiston luovan kirjoittamisen oppiaineen ensimmäinen oma julkaisu, ja kaikilla tämän kirjan kirjoittajilla on jonkinlainen suhde oppiaineeseen. Mukana on luovaa kirjoittamista opiskelleita ja opettavia kirjoittajia, tutkijoita ja kirjailijoita. Luovan kirjoittamisen opettajina toimivat juuri kirjoittamisen käytännön ammattilaiset – kirjailijat, tutkijat ja toimittajat. Jokainen opettaja tuo tunneilleen paitsi omat opetustapsansa myös oman kirjoittajafilosofiansa ja oman kirjoittajaäänensä. Tämä moninaisuus näkyy käsillä olevan kirjan artikkeleissa. Kutenkin artikkelia voi lähestyä visiona siitä, mitä luova kirjoittaminen ja sen opetus ovat – tai mitä ne voisivat olla.

Luovan kirjoittamisen jännitteinen suhde tieteellisen kirjoittamisen kriteereihin näkyy tekstiemme muodossa ja kielessä. Artikkeleiden lähteinä toimivat teoreettisen kirjallisuuden ja kirjoittamisoppaiden lisäksi kaunokirjallisuus ja kirjoittajien kokemukset. Olemme näin halunneet nostaa esiin laadukkaiksi ja hyödyllisiksi osoittautuneita tekstejä ja painottaa kokemuksen myötä syntyvää tietoa kirjoittamisesta. Lähteisiimme kuuluu myös teoksia, joiden jaottelu joko kauno- tai tutkimuskirjallisuudeksi on hankalaa.

Kirjan avulla haluamme välittää luovan kirjoittamisen oppiaineeseen kertynyttä tietoa ja osaamista myös oppiaineen ja yliopistomaailman ulkopuolella toimiville kirjoittajille ja kirjoittamisen ohjaajille. Yhteistä kaikille artikkeleille on näkemys kirjoittamisesta taitona, jota voi opetella ja harjoitella – johon voi harjaantua. Keskiössä on kirjoittajan työn näkökulma. Käytännöstä nouseva kysymys *Miten voin hyödyntää tätä omassa kirjoittamisessani?* on

pyritytty ottamaan vakavasti. Kyseessä ei kuitenkaan ole kirjoittamisen opas, joka tarjoaisi suoria, nopeita ohjeita parempaan tai helpompaan kirjoittamiseen. Oppiaineen ja kirjan useiden kirjoittajien akateeminen tausta on haluttu nähdä mahdollisuutena, joka antaa välineitä käsitteellistää ja kontekstualisoida kirjoittamisen prosessia ja kirjoittajaksi oppimista.

Taiteellisten korkeakoulututkintojen yleistymisen myötä myös luovan kirjoittamisen suhde akateemiseen tutkimukseen elää ja hakee muotoaan. Yliopistollisena oppiaineena luova kirjoittaminen asettuu haastavaan ja kiinnostavaan välitilaan, jossa sen on pidettävä kiinni omasta erityislaadustaan, monipuolisesta ja kullekin opiskelijalle omakohtaisesta kirjoittamisen lajien omaksumisesta. Toisaalta vuorovaikutus kirjoittamisen kannalta hedelmällisten tieteidenalojen, kuten kirjallisuustieteen, historia- ja kulttuuritieteiden tai psykologian kanssa, voi syventää ja rikastuttaa kirjoittamisen opetusta ja oppimista.

Kirjoittamisen taide ja taito on jaettu neljään osaan, joista ensimmäinen koostuu tästä johdannosta ja yleisen kirjallisuustieteen professori Liisa Steinbyn kirjoittamasta avausartikkelista. Steinby pohtii tekstissään luovan kirjoittamisen asemaa tiedeyliopistossa. Hän esittelee Turun yliopiston luovan kirjoittamisen oppiaineen taustoja ja antaa näkökulman siihen, mitä kirjallisen tradition tuntemus, sen aktiivinen haltuunotto, voi antaa luovan kirjoittamisen opetukselle. Steinby korostaa kirjallisuuden historian tuntemusta tapana välttää yksipuolista, yhteen malliin mukautuvaa kirjoittamista.

Seuraavan osan artikkelit piirtävät näkyville kirjoittajan työtä tukevia kartoja. Aineiston, rakenteen ja kertojan käsitteet pureutuvat syvälle kirjoittamisen taitoon, ja omaelämäkerrallisen kirjoittamisen pohdinta avaa itsestä kirjoittamisen tradition ja kirjoittajan itsetuntemuksen merkityksiä.

Kirjailija, tiedotusopin jatko-opiskelija Jenni Linturi käsittelee aineiston käyttöä romaanin kirjoittamisessa. Aineiston hän määrittelee laajasti: siihen voivat lukeutua yhtä hyvin mielikuvitus, historialliset tapahtumat tai kirjailijan oma elämä. Linturi nimeää kolme romaanin kirjoittamisen työvaiheita, jotka ovat tausta-

tutkimus, rajaaminen ja syventäminen. Hän hyödyntää tarinan ja juonen käsitteitä sekä akateemisesta maailmasta tuttua tutkimusprosessin mallia kirjailijan laajaa taustamateriaalia järjestävinä työvälineinä, joiden avulla kirjoitusprosessin voi jäsentää selkeästi vaiheesta toiseen etenevänä matkana, vaikka sen vaiheet käytännössä olisivatkin päällekkäisiä ja limittäisiä.

Rakenteen ja kertojan käsitteet koskettavat kaikkia kirjoittamisen lajeja. Kaikilla teksteillä on jonkinlainen rakenne, ja kaikki tekstit ovat jonkinlaisen kertojan näkökulmasta kirjoitettuja. Kirjailija, valtiotieteiden maisteri Iida Rauman artikkeli käsittelee erilaisten elokuva- ja romaaniesimerkkien avulla pitkän proosan rakenneratkaisuja. Artikkelin etenee aristoteelista kaavaa hyödyntävistä sovelluksista kohti rakenteen liikkuvampaa hahmottamista. Rauma kyseenalaistaa »hyvän rakenteen» ja »hyvän dramaturgian» kaltaisten usein toisteltujen mutta epäselväksi jäävien määreiden käytön. Kirjoittajalle avautuu väylä ajatella rakennetta ennen muuta tekstin ja kirjoitustyön tukena, ei kaavamaisena pakotteena.

Iida Rauman ja runoilija, sanataideohjaaja Timo Harjun yhdessä kirjoittama artikkeli »Kohtaa minut!» puolestaan kutsuu pohtimaan erilaisten kertojien mahdollisuuksia proosassa ja lyriikassa. Rauma ja Harju esittelevät keskeiset kertojatyyppit minäkertojasta kaikkitietävään kertojaan ja nostavat esiin kertojan valintaan liittyvät eettiset kysymykset: millaisen kohtaamisen erilaiset kertojat synnyttävät kertojan ja lukijan välille ja miten valinnat vaikuttavat siihen, miten ja millaisina lukija henkilöt ymmärtää? Artikkelin peräänkuuluttaa myös kirjoittajan rohkeutta kohdata henkilönsä ja välittää heistä.

Myös oman elämän ja kokemuksen käyttäminen fiktion lähteenä on luovan kirjoittamisen kannalta oleellinen, jännitteinen kysymys. Omaelämäkerrallisuuteen liittyy kielteisesti latautuneita käsityksiä. Se nähdään helposti pelkästään kirjoittajaa itseään koskettavana terapiana, fiktio- tai asiakirjoittamiseen verrattuna vähemmän taitoa vaativana tekstilajina tai vain polkuna kohti varsinaista kaunokirjallista tuotetta eli kirjoittajastaan riittävästi etäännyntä fiktiota.

Kirjallisuustieteen dosentti, kirjallisuusterapiaohjaaja Päivi Kosonen kyseenalaistaa artikkelissaan edellä kuvatun kaltaiset ennakkoasenteet ja avaa luovan omaelämäkerrallisen kirjoittamisen ja sen opettamisen ulottuvuuksia sanataiteen ja itsetuntemuksen välineenä. Kosonen taustoittaa omaelämäkerrallisen kirjoittamisen historiaa antiikista myöhäismoderniin nykyaikaan ja osoittaa, miten prosessimainen – sekä jatkuvuutta että muutosta sisältävä – ymmärrys kirjoittavasta minästä tukee luovan kirjoittamisen ope-
tusta ja oppimista.

Kirjan kolmas osa, »Kirjoittajat maailmoissaan», keskittyy kirjoittamisen, kirjoittajan ja kirjoitetun pohdintaan ja uudelleen-
tulkintaan. Tässä prosessissa palautteella on usein merkittävä rooli. Kykyä tulkita saamaansa palautetta ja muokata tekstiään sen pohjalta voikin pitää eräänä kirjoittamisen opiskelijan oleellisimmista taidoista. Kotimaisen kirjallisuuden jatko-opiskelija, kirjoittaja Lena Gottelier pohtii artikkelissaan palautteen vaikutusta tekstiin. Hän kirjoittaa näkyville yhden runonsa vaiheet runoa muokanneen palautteen kautta. Gottelier analysoi kirjailija Vilja-Tuulia Huotariselta Nuoren Voiman Liiton arvostelupalvelusta saamiaan kommentteja ja palautteen erilaisia muotoja, kuten negatiivisia ja positiivisia arvioita, kysymyksiä, ehdotuksia ja reflektiivisiä kommentteja.

Palaute voi olla kirjoittajan pahin painajainen tai tärkein innoittaja. Kirjoittajan käsitys itsestään kirjoittajana – kirjoittaja-identiteetti – muotoutuu suhteessa toisiin kirjoittajiin ja heiltä saatuun palautteeseen. Luovan kirjoittamisen opiskelijoiden kirjoittajaidentiteettiä tutkinut kasvatustieteilijä Kalle Vainio käsittelee artikkelissaan vertaispalautteen merkitystä kirjoittajalle. Koska kaikkea palautetta ei ole tarpeen hyväksyä tai omaksua sellaisenaan, Vainio esittelee prosessikammion käsitteen. Prosessikammio on kirjoittajan ja palautteen väliin muodostuva »hautomo», jonka avulla kirjoittaja voi suodattaa saamastaan palautteesta kirjoittamista parhaiten tukevan aineksen.

Kirjoittamisen into voi löytyä paitsi palautteesta ja kanssakirjoittajista myös kirjoittajan pohjakoulutuksesta tai olemassa olevien kirjoittamisen traditioiden uudelleen tulkitsemisesta. Kir-

joittamisen jatko-opiskelija Emilia Karjulan artikkeli »Muusat kirjoittajan tukena» käsittelee romaanin kirjoittamista tilanteessa, jossa sekä kirjoittajan tieteellinen koulutus että kaunokirjalliset mieltymykset muokkaavat ja värittävät fiktiivisen kaunokirjallisen maailman luomista. Karjula luotaa omaa polkuaan tutkijasta luovaksi kirjoittajaksi ja takaisin luovaksi tutkijakirjoittajaksi. Hän esittelee työtään innoittavat muusat, jotka syntyvät taiteellisen tutkimuksen sekä etnografisen ja surrealistisen kirjoittamisen perinteistä.

Kirjoittajan itsereflektio voi ulottua myös kirjoittavan yksilön ja yksittäisten tekstien ulkopuolelle, yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin kehyksiin. Yhteiskuntatieteen tohtori Katja Keisala lukee artikkelissaan Anja Snellmanin romaania *Parvekejumalat* kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Tekstien voima rakentaa ja rajata käsityksiämme maailmasta ja muista ihmisistä nousee keskeiseksi. Keisala analysoi romaanin tuottamaa kuvaa maahanmuuttajamielisiä ja haastaa kirjoittajat kysymään, millaisiin ihmiskäsityksiin ja kulttuurisiin kertomuksiin haluamme tarinoidemme sitoutuvan.

Kirjan viimeinen osa, »Kirjailijat työssään», suuntaa kohti kirjallista kenttää ja sen erilaisia toimintatapoja. Psykologian tohtori, kirjailija Taina Kuuskorven artikkeli »Yhdessä luovuksissa» asettaa yksilöllisen kirjoittajaidentiteetin uudenlaiseen valoon luotaamalla useamman kuin yhden kirjoittajan yhteistyön mahdollisuuksia. Luovuuden sosiaalipsykologiseen tutkimukseen nojaten Kuuskorpi osoittaa, miten usean tekijän yhdessä kirjoittama teksti voi ylittää yksittäisen tekijän luovuuden rajat. Yhteistyönä kirjoittaneiden kirjailijoiden kokemusten pohjalta Kuuskorpi esittelee erilaisia vaihtoehtoja, joiden avulla voi kokeilla monitekijäisen tekstin tekemistä.

Kirjan kaksi viimeistä artikkelia keskittyvät kirjoittajan elämän kannalta ratkaiseviin vaiheisiin: ensimmäisen käsikirjoituksen julkaisemiseen ja elämään sen jälkeen. Kirjailija Kari Levola puhuttelee käsikirjoituksensa maailmalle lähettämistä pohtivaa kirjoittajaa ja antaa käytännöllisiä ohjeita kirjallisen kentän lähestymiseen. Samalla Levola luotaa kustannusmaailmassa viime vuosikymmenten aikana tapahtuneita muutoksia. Kirjailija, luovan kirjoittamisen

yliopisto-opettaja Niina Repo puolestaan pohtii esikoisensa jo julkaisteen kirjailijan elämää taloudellisen epävarmuuden, vaihtelevien työtehtävien ja monenkirjavien henkisten haasteiden keskellä. Repo antaa kirjailijan työstä realistisen, mutta lannistamattoman kuvan: motivaatio, halu kirjoittaa on tärkeintä. Jos motivaatiota löytyy, »kaikki muu on kestävässä», hän ohjeistaa.

Luova kirjoittaminen on paitsi taitoa ja sinnikkyyttä myös taidetta. Se on esteettisen elämyksen ja kohtaamisen tavoittelua, kysymysten herättämistä, minän ja maailman uudelleen katsomista, uudelleen kokemista. Kirjallinen kokemus kasvaa kirjoittajan ja lukijan kohtaamisesta, kuten Kari Levola artikkelissaan esittää. Toivomme kirjan kutsuvan lukijoissaan esiin merkityksellisiä kohtaamisen kokemuksia – ja inspiroivan kirjoittamisen työtä ja ajattelua.

Kirjan päätoimittajana kiitän artikkeleiden kirjoittajia heidän taidostaan, kärsivällisyydestään ja luovasta panoksestaan tämän kirjan toteutumiseksi. Kiitän myös kaikkia tekstejämme kommentoineita lukijoita arvokkaasta palautteesta kirjoitusprosessin eri vaiheissa, kustannustoimittajaamme Laura Kuitusta sekä WSOY:n kirjallisuussäätiötä kirjahankkeen taloudellisesta tukemisesta. Eriytyisen kiitoksen esitän FM Aleksi Yli-Jamalle korvaamattomasta avusta kirjan oikolukemisessa.

TURUSSA 27.3.2014
Emilia Karjula

VIIITE

- 1 *Luova laji. Näkökulmia kirjoittamisen tutkimukseen.* Toimittanut Juri Joensuu et al. Jyväskylän, Atena 2008.

Luovaa kirjoittamista yliopistossa: opetuksen »eurooppalainen» malli

LUOVA KIRJOITTAMINEN TURUN YLIOPISTOSSA

Turun yliopiston humanistisessa tiedekunnassa on voinut opiskella luovaa kirjoittamista vuodesta 2001 lähtien; sitä ennen luovaa kirjoittamista oli jo muutaman vuoden ajan opetettu avoimen yliopiston puolella. Vuodesta 2004 alkaen luovaa kirjoittamista on opetettu aineopintotasoisena. Oppiaineen nimi oli ensimmäiset vuodet »kirjoittajakoulutus», mutta koska oppiaineen nimessä ei saa olla sanaa »koulutus», nimi muutettiin luovaksi kirjoittamiseksi. Oppiaineessa on vuodesta 2004 toiminut yksi päätoiminen opettaja. Hänen lisäksi kursseja pitää joukko eri kirjoittamisen alojen ammattilaisia; on pidetty oleellisen tärkeänä sitä, että kirjoittamista opettavat monipuolisesti eri alojen asiantuntijat. Kirjoittamista opettavat ne, jotka sitä ammatikseen menestyksellisesti tekevät ja joilla lisäksi on kokemusta kirjoittamisen opettamisesta.

Kirjoittajakoulutuksen nimen mukaisesti oppiaine haluttiin alusta asti käsittää laaja-alaiseksi, ei pelkästään niin sanottua kaukokirjallisuutta koskevaksi kirjoittamisen kouluttautumishjelmaksi. Ohjelman tuli palvella koko tiedekuntaa ja yliopistoa. Kirjoitustaito on humanistille ja monien muidenkin alojen ihmisille keskeinen taito, jota voidaan oman oppiaineen piirissä tehtävien seminaari- ja harjoitustöiden lisäksi opettaa ja opetella erikseen. Tämä koskee sekä tieteellistä kirjoittamista että etenkin erilaisia tietokirjoittamisen muotoja kuten tieteen yleistajuistamista. Luovaa kirjoittaminen järjestääkin Turussa humanistisen tiedekunnan

opiskelijoille jatkuvasti erilaisiin kirjoittamisen muotoihin opastavia kurseja, jotka ovat erittäin suosittuja.

Opetuksesta pääosan muodostaa kuitenkin perus- ja aineopin-
toihin valittujen opiskelijoiden opetus. Näiden opetusohjelmassa
perinteisillä kaunokirjallisuuden – proosan, lyriikan, draaman –
kirjoittamisen kursseilla on keskeinen asema; opintoihin sisältyy
toki myös esimerkiksi tietokirjoittamisen ja kritiikin kirjoittamisen
kurseja. Opiskelu on hyvin käytännönläheistä: jokaisella kurssilla
opiskelijat kirjoittavat ja saavat tekemisestään palautetta toisiltaan
ja kurssia vetävältä ammattilaiselta. Luovan kirjoittamisen opin-
not suorittaneille vuonna 2009 tehdystä kyselystä kävi ilmi, että
opiskelijat ovat kokeneet opinnot erittäin hyödyllisiksi. Opiskeli-
jat kokevat oppineensa hallitsemaan erilaisia kirjoittamisen lajeja
ja muotoja sekä saavuttaneensa opinnoissa kauttaaltaan käytetyn
palautemenettelyn kautta työelämässä keskeisiä vuorovaikutuksen
taitoja.¹

Monet luovan kirjoittamisen opinnot suorittaneista ovat sit-
temmin toimineet erilaisissa kirjoittamisen tai kirjoittajakoulu-
tuksen tehtävissä. Oppiaine ei väitä kouluttavansa kirjailijoita
vaan taitavia kirjoittajia, mutta silti moni opiskelija on opintojen
päätyttyä julkaissut esimerkiksi romaanin tai runokokoelman (tai
useampia). Oppiaineen menestyksen yksi – mutta vain yksi – mit-
tari onkin opinnot suorittaneiden näkyminen kirjallisessa julki-
suudessa. Mainittakoon vaikkapa Riku Korhosen tapaus: Korho-
nen julistettiin vuonna 2000 Suomen huonoimmaksi kirjailijaksi
novellillaan »Rakkautemme raivoavat rapahaudat», mistä hän sai
Huonon kirjallisuuden seuran palkinnon, mutta suorittettuaan
Turun yliopiston luovan kirjoittamisen opinnot hänen *Kahden
ja yhden yön tarinansa* voitti vuonna 2003 Helsingin Sanomain
esikoisteospalkinnon, ja vuonna 2010 hänen *Lääkäriromaanin-
sa* sai Euroopan komission kirjallisuuspalkinnon. Aivan tällaista
harppausta Suomen huonoimmasta Euroopan parhaimmistoon ei
oppiaine voi kaikille opiskelijoille luvata, mutta ainakin jossakin
mielessä tähtäyspisteenä on eurooppalainen taso.

VOIDAANKO LUOVAN KIRJOITTAMISEN
OPETUS »TIETEELLISTÄÄ»?

Kun luovaa kirjoittamista oltiin tuomassa Turun yliopiston humanistiseen tiedekuntaan, hanke sai kokea samanlaista epäilyä ja vastustusta kuin (tietääkseni) muuallakin: epäiltiin, kuuluuko oppiaine ylipäänsä yliopistoon, koska yliopistossa opetettavat aiheet ovat tiedepohjaisia, mitä luova kirjoittaminen ei ole. Tulisiko luovan kirjoittamisen opetuksen tapahtua mieluummin ammattikorkeakouluissa, missä opetuksen ei tarvitse perustua tieteelliseen tutkimukseen ja missä pikemmin harjoitellaan taitoja kuin opetellaan tutkijoiksi?

Kysymys »kaunokirjallisuuden» opettamisesta yliopistossa ei kuitenkaan ole mikään uusi kysymys, vaan humanististen alojen historia osoittaa sillä päinvastoin olevan hyvin pitkälle ulottuvat juuret. Antiikissa kaunokirjallisuus sekä siihen liittyvä retoriikka eli puhetaidon opetus ja poetiikka eli runousoppi olivat keskeisiä sivistyksen alueita. Uudella ajalla retoriikka sisällytettiin yliopisto-opetukseen. Yliopistojen filosofisissa tiedekunnissa oli vielä 1800-luvulla retoriikan eli kaunopuheisuuden professoreita, joiden opetusalanana oli »kaunis» suullinen ja kirjallinen esitys. Saksassa käytettiin kaunokirjallisuudesta, retoriikasta ja poetiikasta tuolloin yhteisnimitystä »die schönen Wissenschaften» (»kaunotieteet»), mikä osoittaa, että näiden opinalojen ei käsitetty kuuluvan tieteiden ulkopuolelle vaan ajateltiin niiden olevan toisenlaista tiedettä kuin niin kutsutut »ankarat» tieteet (»die strengen Wissenschaften»). »Kaunopuheisuudesta» ei ajateltu olevan hyötyä pelkästään kaunokirjallisuuden piirissä toimiville vaan hyvin yleisesti kaikilla julkisen elämän alueilla. Tärkein tai ainakin vaikutuskentältään laaja-alaisin puhetaidon alue oli uuden ajan ensimmäisinä vuosisatoina saarna. 1800-luvun kuluessa retoriikan opetus kuitenkin hävisi yliopistoista. Syynä ei ollut pelkästään luonnontieteellisen tieteenihanteen yhä voimakkaampi vaikutus siihen, mitä ylipäänsä käsitettiin tieteksi, vaan myös ja ennen kaikkea itse taiteen (kirjallisuuden) käsitystavassa tapahtunut muutos. Romantiikan myötä kirjallisuus irtosi retoriikan ja poetiikan perin-

teistä. Ei enää ajateltu, että kirjallisuus syntyy kirjallisen tradition tuntemuksen sekä »kaunopuheisuuden» ja poetiikan sääntöjen hallinnan pohjalta, vaan korostettiin taiteen olevan yksilöllistä ja spontaania maailman kokemuksen ilmaisua. Näin esteettisyyden – kaunokirjallisuuden ja muiden taiteiden – alue ruvettiin käsittelemään omaksi erilliseksi alueekseen tieteiden ulkopuolella. Kirjallisuutta ei enää käsitetty miksikään sellaiseksi, mitä voitaisiin opettaa.

1900-luvulla palattiin kuitenkin ajatukseen, että kirjoittamista voidaan opettaa. Luovan kirjoittamisen opetus on Yhdysvalloissa jo pitkään ollut tavallinen ja suosittu osa yliopisto-opetusta, ja nykyään sitä opetetaan yhä useammassa yliopistossa Euroopassakin. Merkitseekö tämä, että on löydetty uusia, nyt tiukasti »tieteellisiä» sääntöjä sille, miten kirjoittaminen tapahtuu ja mille opetus siis voi perustua?

Ne, jotka ajattelevat, että luovan kirjoittamisen oppiaineen paikka on yliopistoissa, joutuvat vastaamaan kysymykseen, missä mielessä on kysymys tieteenalasta. Haaste on samankaltainen kuin taidekorkeakouluille asetettava haaste, kun niiden on »tuotettava» paitsi taiteen maistereita myös taiteen tohtoreita. Eikö ainakin tohtorin tutkinto korkeakoulusta edellytä välttämättä tieteellistä näyttöä? Jos näin on, pitää pystyä määrittelemään, mitä on tieteellinen näyttö taidealoilla. Tiedeyliopistossa, jossa kaikki opetus normaalisti perustuu tieteenalaan, luovan kirjoittamisen opetukseen suunnattu ihmettely ja opinalan »tieteellistämisen» paine ovat kenties vielä suurempia kuin taidekorkeakouluissa. Tarkastele seuraavassa kysymystä, miten tähän »tieteellistämisen» vaatimukseen tulisi mielestäni suhtautua ja mitä luovan kirjoittamisen opetuksen »tieteellistäminen» voisi merkitä.

Taidealan »tieteellistämisen» vaatimukseen on taidekorkeakouluissa vastattu käsittääkseni yleensä siten, että tutkintoon sisältyy taiteenalaan kuuluvaa osaamista koskevan opinnäytteen lisäksi teoreettinen osuus, jossa reflektoidaan taiteellista tuottamista käsitteellisesti nojautuen aiheesta käytyyn teoreettiseen keskusteluun ja taiteenalan historiaan. Tämä ei ole ristiriidassa sen kanssa, miten luovaa kirjoittamista tälläkin hetkellä opetetaan esimerkiksi

juuri Turun yliopistossa. Tekemisen käsitteellinen pohdinta kuuluu opetukseen siitä huolimatta, että opetus on hyvinkin käytännönläheistä eli erilaisten tekstien kirjoittamisen opettelua. Jo palautteen annossa, joka on keskeinen osa luovan kirjoittamisen opiskelua, käytetään myös tekstin analyysin teoreettisia termejä. Kuten käsillä olevan oppikirjan sisältö osoittaa, ovat luovan kirjoittamisen opiskelijat hyvin tietoisia siitä, että erilaisista teoreettisista käsitteistä, malleista ja kaavoista voi – taitavasti ja kriittisesti käytettyinä – olla hyötyä kirjoittamisprosessissa. Opiskelijan on hyödyllistä pohdita myös itse luovan prosessin luonnetta, josta on olemassa paljon teoriaa ja empiiristäkin tutkimusta. Tämä kuuluu kuitenkin jonkin oppimisprosessin reuna-alueille pikemmin kuin sen ytimeen. Opiskelija ei kirjoittamistehtävää tehdessään johda omia ratkaisujaan mistään yleisistä luovuutta koskevista periaatteista. Hän ei myöskään noudata mitään kirjoittamisen oppaissa annettua kaavaa – tai hän on ainakin tietoinen siitä, että kaavoja noudattamalla tulee vain kaavamaista kirjoittamista, kuten Iida Rauma esittää tähän kirjaan sisältyvässä artikkelissaan.

Luovan kirjoittamisen opetteluun on olemassa runsaasti erilaisia oppaita kaavoineen, ohjeineen ja varoituksineen, mutta kukaan luovan kirjoittamisen opiskelija tai opettaja ei ajattele, että hyväksi kirjoittajaksi tullaan tällaisia oppaita pönttämällä ja ohjeita noudattamalla tai että opiskelun »tieteellisyys» toteutuisi tällaisten oppaiden avulla. Oppaista ja luovuuden teorioista huolimatta kirjoittamaan opettelu on enemmän käytäntöä kuin teoriaa. Näin ollen luovan kirjoittamisen opiskelu ei ole samassa mielessä tiedepohjaista kuin esimerkiksi fysiikan. Fysiikan opiskelija tekee kokeita sen pohjalta, mitä tieteenala on opettanut hänelle fysiikan ilmiöistä ja niistä menetelmistä, joita fysiikan tutkimuksessa käytetään. Fysiikan tieteenala ja sen menetelmät ovat monimutkaisia mutta sisällöltään täsmällisesti määriteltyjä, ja niinpä opiskelijan edellytetäänkin suorittavan koe samoin kuin muut saman kokeen tekijät ja samoihin tuloksiin päätyen. Luovan kirjoittamisen opetus ei perustu mihinkään julki lausuttuun, yhteiseen tietoon siitä, mitä kirjallisuus on ja miten kirjallisuutta tuotetaan, eikä sen lopputulos ole ennakoitavissa. Näkemykseni onkin, että meillä ei ole paluuta

klassisen retoriikan ja poetiikan luottamukseen, että voitaisiin luoda yleispätevät hyvän kirjoittamisen säännöt, saati että voitaisiin »tieteellistää» kirjoittamisen prosessi perustamalla se tieteellisesti varmennettuun tietoon siitä, miten kirjallisuutta tuotetaan. Se, että opiskelija kykenee refleктоimaan tekemistään ainakin jossakin määrin myös abstraktien käsitteiden tasolla, ei merkitse sitä, että taitopohjainen oppiaine olisi näin »tieteellistetty». Reflektio on jälkikäteistä tai prosessin kuluessa tapahtuvaa; se ei esitä perusteita, joista luomisprosessi voidaan johtaa. Kirjoittamiskoulutuksessa ei ole jääty eikä voida jäädä odottamaan sitä, että ensin saavutetaan alan teoreettinen hallinta, jolle opetus sitten perustuu.

Edellä esitetty ei tarkoita sitä, ettei kirjoittamisen opetus perustuisi minkäänlaiseen tietoon tai alan hallintaan. Päinvastoin olen sitä mieltä, että hyvä kirjoittaminen vaatii erittäin monipuolista osaamista – niin monipuolista, että sitä ei ole mahdollista määrittellä minkään nykyisen eikä minkään näköpiirissäkään olevan tieteenalan piirissä. Meidän on hyväksyttävä se, että kirjoittaminen sisältää – kuten ihmisen maailmassa olemisen kokemus – lukemattomia tekijöitä, jotka ovat niin monimutkaisissa vuorovaikutussuhteissa keskenään, että emme pysty teoreettisesti tai käsitteellisesti selvittämään, mistä kaikesta hyvä kirjoittaminen koostuu. Jotkut ihmiset pystyvät tuottamaan hyvää kirjallisuutta ja vielä paljon useammat pystyvät tunnistamaan sellaisen lukiessaan, ilman että kumpikaan ryhmä pystyisi tyhjentävästi selittämään, mistä tekijöistä se rakentuu.

Jos kirjoittamisen opetus ei siis voi tapahtua siltä pohjalta, että tunnettaisiin säännöt, joiden perusteella hyvää kirjoittamista tuotetaan, mihin se sitten perustuu? Kuvittelen kirjoittamisen opetuksen – itse en ole sellaiseen osallistunut kummallakaan puolella pöytää – sellaiseksi, että jonkin tehtävänannon puitteissa käsitellään yhdessä kokeneen osaajan kanssa opiskelijoiden ehdotuksia siitä, millainen – esimerkiksi – voisi olla konkreettinen ratkaisu annettuun tehtävään. Kuvittelen, että opetus on pikemmin yrittämistä ja kommentointia ja silmien aukaisua erilaisille vaihtoehdoille ja mahdollisuuksille kuin joidenkin sääntöjen opettamista ja opettelua. Kirjoittamisen opettamisessa kaikkea ei voi eksplikoida,

joitakin asioita pitää vain näyttää ja toivoa, että toinen huomaa, mistä on kysymys.

Kuulostaako mystiseltä? Sitä se ei ole. Ihmisillä on lukuisia taitoja, jotka eivät perustu tiukan tieteelliseen asian hallintaan. Tämä koskee useimpia käytännön elämisen taitoja. Asioiden teoreettiseen hallintaan pyrkivä ihminen voi esimerkiksi autokoulussa kysyä, mihin kulmaan ohjauspyörää pitää kääntää, kun haluaa auton kääntyvän kadunkulmassa (kuten itse tein aikoinani). Autokoulunopettaja ei osaa vastata tähän kysymykseen. Kyseessä on asia, joka opitaan kääntelemällä ohjauspyörää kadunkulmissa, kunnes automaattisesti osaa tehdä asian tai »tietää», miten se pitää milloinkin tehdä. Tässä ei ole mitään mystistä, jolle ihmeellisenä pidä sitä, miten monimutkaisiin kognitiivisiin toimintoihin ihminen kykenee osaamatta täsmällisesti selvittää, miten sen tekee. Kirjoittaminen on vielä paljon monimutkaisempaa kuin auton ajaminen. Silti sitäkin voidaan opettaa taidon kehittämisen ja asian ymmärryksen syventämisen mielessä, vaikkei pohjimmaisista sääntöjä tunnetaakaan.

Edellä vertasin kirjoittamisen opettelua fysiikan opiskeluun yliopistossa, josta minullakin on jonkin verran kokemusta. Luonnollisempi vertauskohde olisi kuitenkin jonkin humanistisen alan opiskelu, kuten esimerkiksi kirjallisuustieteen. Vaikka kirjallisuustiede ilman muuta kelpuutetaan tieteiden joukkoon ja vaikka sen opiskelija kohtaa viimeistään toisena opiskeluvuotena koko joukon erilaisia teorioita ja abstrakteja käsitteitä, joita hänen oletetaan soveltavan lähestyessään tutkimuskohdettaan, hän oppii hyvin pian, että kirjallisuuden tutkiminen ei suinkaan ole minkään teoreettisten mallien tai käsitteiden mekaanista sovittamista yhteen tutkimuskohteen kanssa. Hän huomaa, että paljon rakennetaan oman havaintokyvyn ja asioiden ymmärryksen varaan, jota ei ole annettu missään teorioissa. Väittäisinkin, että kirjallisuudentutkimus on mitä suurimmassa määrin taitoaine. Tarkoitan tällä sitä, että mitään täysin eksplikoitua menetelmää sille ei ole, miten uutta tietoa kohteesta saavutetaan. Teoriat ja käsitteet ovat vain karkeita apuvälineitä, jotka on joka kerta kyseenalaistettava, kun haluaa selvittää jonkin nimenomaisen kohteen – kaunokirjallisten

teoksen, kirjailijan tuotannon – erikoislaadun. Uskon, että taitokomponentti on tärkeä osa humanistista tutkimusta yleensäkin, mutta erityisen suuri merkitys sillä on taiteita koskevilla tieteillä.

Taitokomponentin painottuminen ei siis välttämättä merkitse sitä, ettei luovan kirjoittamisen paikka olisi yliopistossa. Mutta jotta sitä kannattaisi opettaa nimenomaan yliopistoissa pikemmin kuin ammatti(korkea)kouluissa tai vaikkapa kansanopistoissa, pitää tällä kontekstilla olla opinalan kannalta jokin suuri merkitys. Nähdäkseni kuuluminen yliopiston humanistiseen tiedekuntaan avaakin luovalle kirjoittamiselle perspektiivin, joka voi merkitä sille paljon ja jota ei ainakaan meillä ole toistaiseksi hyödynnetty riittävästi.

LUOVA KIRJOITTAMINEN TIEDEYLIOPISTOSSA: KIRJOITTAMISEN EUROOPPALAINEN MALLI

Luova kirjoittaminen yliopistollisena oppiaineena tarkoittaa sitä, että opiskelu ei ole pelkkää harrastustoimintaa tai jotakin sellaista, mitä harjoitetaan vain omaksi iloksi ja itselle tärkeiden asioiden esille tuomiseksi. Arvostan erittäin paljon sitä työtä, jota tehdään luovan kirjoittamisen parissa erilaisissa kansanopistojen ja muissa harrastuspiireissä; ne tuovat mielekkyyttä ihmisten arkipäivään ja kehittävät heidän ajatteluaan ja itseilmaisuaan. Mutta yliopistoissa annetulla luovan kirjoittamisen opetuksella on korkeammat tavoitteet. Tarkoituksena on tuottaa kirjoittamisen monipuolisia osajoukkoja, jotka ymmärtävät kirjoittamisen ja kirjallisuuden merkityksen kulttuurissa ja yhteiskunnassa ja suhteuttavat oman kirjoittamistoimintansa siihen.

Kuten jo edellä totesin, luovasta kirjoittamisesta ei valmistu kirjailijaksi. Meillä ei ole käytössä opetusmetodia, joilla kirjailija »tuotetaan» (vaikka meillä nykyään sanotaan olevan käytössä menetelmät, joilla »tuotetaan» maistereita ja tohtoreita). Vaikka opintoja jatkettaisiin maisteriopintoihin asti, tuloksena ei ole »kirjailija» vaan filosofian maisteri. Kirjailijaksi tullaan ainoastaan kirjoittamalla tekstejä, joille yhteisö myöntää kirjallisuuden statuksen;

tässä suhteessa kirjoittajakoulutus ei muuta kirjailijan ammatin kriteereitä mitenkään. Sen sijaan luovan kirjoittamisen opetuksen tavoitteena on »tuottaa» hyviä tai ainakin entistä parempia kirjoittajia. Käsitkseni on, että yliopistoympäristö tarjoaa tähän ainutlaatuisen hyvät mahdollisuudet sen kautta, että juuri yliopistossa ja erityisesti sen humanistisessa tiedekunnassa pystytään luovan kirjoittamisen opiskelijalle antamaan syvällinen ymmärrys siitä, mitä kirjallinen kulttuuri ylipäänsä merkitsee meidän yhteiskunnassamme ja mitkä ovat sen toimintatavat ja traditiot. Mielestäni juuri tämä voi olla luovan kirjoittamisen »tieteellistämisen» keskeinen sisältö: se hyödyntää kirjoittamisen opetuksessa läheisten tieteenalojen kuten kirjallisuustieteen, historian ja perinnetieteiden tietämystä.

Edellä oli puhetta kaavojen riittämättömyydestä luovan kirjoittamisen opetuksessa. Omasta puolestani vastustan voimakkaasti sellaista luovan kirjoittamisen opetusta, joka haluaa saattaa kaikki kirjoittajat samaan muottiin. On ilmeistä, että tällainen muotti on nykyään laajalti paitsi luovan kirjoittamisen opettajien myös esimerkiksi kustannustoimittajien tiedossa sekä meillä Suomessa että muualla: sen olemassaolo näkyy liian selvästi nykykirjallisuudesta, jonka tusinatavara on saman muotin mukaista. Tuohon muottiin kuuluu, että teksti ei saa olla kuvailevaa, adjektiivit ovat pahasta, abstrakteja ajatuksia ei saa esittää, eikä mieluiten saa kuvata myöskään henkilöiden tunteita ja ajatuksia suoraan, vaan kaikki on näytettävä havainnollisesti toiminnan, fyysisten reaktioiden ja repliikkien kautta. Tämä tuottaa monotonisesti kohtaus kohtaukselta etenevää tekstiä, jossa henkilöiden sisäisten tapahtumien ilmaisemisen kieli on köyhtynyt siihen, mitä fyysisesti voidaan ilmaista, eli sängen vähään. Opiskelijan pakottaminen tällaiseen yhdenmukaisuuden muottiin tuottaa yksitoikkoista muottikirjallisuutta, jossa henkilöiden hyppiminen seinille tuskansa ilmaisemiseksi ainoastaan kyllästyttää. Nähdäkseni kirjoittamisen opettamisen ja opettelun tulisi pyrkiä yhteen muottiin sullomisen asemasta juuri päinvastaiseen eli sen osoittamiseen, miten tavattoman monenlaisia kirjoittamisen tapoja on olemassa ja miten kirjoittajan viimekätinen tehtävä on lopulta löytää itselleen ja kulloiseenkin

sanottavaansa sopiva kirjoittamisen tapa. Näitä erilaisia kirjoittamisen tapoja ei opi kaavoista vaan malleina toimivista todellisista kaunokirjallisista teksteistä. Tämä puolestaan merkitsee sitä, että kirjoittamisen opiskeluun tulee yhdistää kirjallisuushistoriaa, kaunokirjallisuuden analyysiä ja kirjallisen traditiomme tarjoamien mitä erilaisimpien kaunokirjallisten tekniikoiden opiskelua.

Opetusta, jossa opiskelija jäljittelee ja kokeilee eri aikakausilta ja erilaisista kirjoittamisen perinteistä peräisin olevien kirjailijoiden kirjoittamisen tapoja, on Turussa toistaiseksi toteutettu vain pienimuotoisesti, mutta viimeistään siinä vaiheessa, kun saamme oppiaineeseen syventävät opinnot, tämä opetusmenetelmä on tarkoitus ottaa laajamittaisesti käyttöön. Miellämme tällaisen luovan kirjoittamisen opettamisen, jossa opiskelija tutustuu kaunokirjallisuuden perinteisiin ja niiden tekniikoihin, luovan kirjoittamisen »eurooppalaiseksi» malliksi. Korostamalla kirjallisuuden traditioiden tuntemusta kytkeydymme siihen, mikä nähdäksemme on juuri eurooppalaisuuden ytimessä: ihminen ei ole – ei luova kirjoittajakaan! – yhteisöstään, sen kulttuurista ja historiasta irrallinen, erillinen atomi vaan mitä voimakkaimmin osa sitä kulttuuria, johon hän kuuluu. Siksi meidän on saatava näköpiiriimme kaunokirjallinen traditiomme ja ymmärrettävä mahdollisimman paljon ja mahdollisimman syvälle käyden sitä kaikkea, mitä se sisältää.

Käyttämällä erilaisia ja eri aikakausilta peräisin olevia kaunokirjallisia malleja kirjoittamisen opiskelun perustana on tarkoitus antaa opiskelijan käyttöön yhden oikeana pidetyn kirjoittamisen mallin asemasta kokonainen ilmaisutapojen arsenaali. Paneutumalla eri aikakausilta peräisin olevaan, eri kulttuurisiin yhteyksiin kuuluvaan ja erilaisia sisältöjä ilmaisevaan kaunokirjallisuuteen ja näkemällä, miten ilmaisutapa on kulloinkin yhteydessä ilmaistavaan asiasisältöön, opiskelijalle avautuu kulttuurin tarjoama mahdollisuuksien maailma. Hän voi harjoitella vaikkapa Robert Musilin tai Thomas Mannin tapaan kirjoittamista – joista kumpaakaan nykyajan muotinvartijat eivät kelpuuttaisi kirjailijaksi. Tämä ei tarkoita sitä, että kirjoittajasta tulisi jäljittelemällä toinen Musil tai Mann. Se tarkoittaa sitä, että saattamalla kirjoittajan ulottuville erilaisia kirjoittamisen ja vaikkapa romaanin rakentamisen tapoja

hän pääsee pois muotimukaisuuden vaatimuksesta ja saavuttaa vapauden käyttäen, soveltaa, yhdistellään ja keksii itse lisää erilaisia kirjoittamisen tapoja aiheensa ja tarkoitusperiensä mukaisella tavalla. Kirjoittajalle annetaan kaavan asemasta vapaus, mutta tämä vapaus ei edellytä, että runous kumpuaa itsestään yksinäisen sielun pohjattomista syvyyksistä. Kysymyksessä on yhteisössä elävän ihmisen vapaus rakentaa uutta tietoisena siitä, mitä erilaisia kulttuurin tarjoamia vaihtoehtoja hänellä on käytettävissään omien valintojensa pohjana.

LÄHDE

Kärki, Kaisa, *Selvitys Turun yliopiston Luovan kirjoittamisen vaikutuksista muiden opintojen, työllistymisen ja työssä toimimisen kannalta*. Turun yliopisto, Turku 2009.

VIITE

- 1 Kärki 2009.